

Geleneksel Eğitim ile Çevrimiçi Eğitimin Felsefi Bağlamda Analizi¹

Celal Yeşilçayır²

ORCID: 0000-0002-3132-920X

DOI: 10.55256/TEMASA.1339994

Öz

İnsanoğlunun yaşadığı dünyaya uyum sağlaması bakımından eğitimin vazgeçilmez bir önemi söz konusudur. Bu durumu fark eden insanlık eski çağlardan itibaren bireyleri eğitime ve topluma kazandırma uğraşı içine girmiştir. Eğitim anlayışı tarihsel süreç içinde peyderpey gelişim göstermiştir. Buna bağlı olarak modern anlamdaki öğretmen, öğrenci, okul, ders vb. öğeler ortaya çıkmıştır. İnsanlığın uzun süreli çabalarının ürünü olan eğitim öğeleri, sonraki nesillere miras olarak aktarılmıştır. Bununla birlikte birey için eğitim, yalnızca belli bir meslek bilgisi olmasının ötesinde bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim açısından temel bir gereksinimdir. Geleneksel eğitimin ihtiva ettiği maddi ve manevi olanakların söz konusu insani yetilerin gelişimdeki değerinin yadsınmaması gerekmektedir. Diğer taraftan özellikle bilgisayar ve internet teknolojisinin gelişmesi ile birlikte uzaktan yapılan çevrimiçi eğitim uygulamaları yaygınlaşmıştır. Böylelikle geleneksel eğitim anlayışındaki temel öğelerin değişime uğradığı dikkat çekmektedir. İnsani anlamda her iki eğitim anlayışının mukayeseli olarak analiz edilmesi önem arz etmektedir. Elinizdeki çalışmada geleneksel ve çevrimiçi eğitimin temel özellikleri felsefi bağlamda analiz edilmektedir. Bu çerçevede eğitimin bedensel, bilişsel, duygusal, sosyal yönleri "insan olmak" anlayışı bağlamında irdelenmektedir. Aynı zamanda söz konusu özelliklerin oluşmaması halinde ortaya çıkan ve çıkması muhtemel sorunların tartışılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Eğitim, Çevrimiçi Eğitim, Eğitim Felsefesi, İnsan Olmak, Diyalog.

Philosophical Analysis of Traditional Education and Online Education

Abstract

Education has an indispensable importance in terms of adapting human beings to the world they live in. Recognizing this situation, humanity has been engaged in educating individuals and reintegrating them into society since ancient times. The understanding of education has developed gradually in the historical process. Accordingly, teachers, students, schools, lessons, etc. in the modern sense, elements have emerged. Educational elements, which are the product of long-term efforts of humanity, have been passed on to the next generations as a legacy. However, education for the individual is a basic requirement in terms of cognitive, emotional and social development beyond just a certain professional knowledge. The value of the material and spiritual opportunities that traditional education contains in the development of these human abilities should not be denied. On the other hand, with the development of computer and internet technology, online education applications have become widespread. Thus, it is noteworthy that the basic elements in the traditional understanding of education have changed. In the humanitarian sense, it is important to analyze both educational approaches comparatively. In this study, the main features of traditional and online education are analyzed in a philosophical context. In this context, the physical, cognitive, emotional and social aspects of education are examined in the context of the understanding of "being human". At the same time, it is aimed to discuss the problems that may arise or may arise in the absence of the mentioned features.

Keywords: Traditional Education, Online Education, Educational Philosophy, Being Human, Dialogue.

¹ Bu makale 20-23 Haziran 2023 tarihlerinde Ayvalık'ta (Balıkesir-Türkiye) düzenlenen Uluslararası Eğitim Teknolojileri ve Çevrimiçi Öğrenme Konferansı'nda (ICETOL) sunulan ve daha önce tam metnini yayımlanmamış olan "Çevrimiçi (Online) Eğitim Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme" adlı tebliğin geliştirilmiş ve tam metin halidir.

² Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. celalyesil@hotmail.com

Giriş

Doğa diğer canlılara kendi türlerine özgü doğal ve içgüdüsel yetiştirme imkânları sunarken insanın durumu farklılaşmıştır. İnsanoğlunun hayatta kalabilmesi için, diğer canlılara göre gelişmiş olan aklını kullanması önem arz etmektedir. İnsanlığın akıl yetisi ile keşfettiği ve günümüze değin gelişerek aktarılan kazanımların başında ise eğitim gelmektedir. Eğitimin ilk örneklerinin insanlık tarihi kadar eski dönemlere dayandığı bilinmektedir. Kadim bir gelenek olan eğitimin insanlık için vazgeçilmez olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Çünkü insan hayatının hemen her safhasında eğitimin temel bir gereksinim olduğu aşikârdır. Birey için temel eğitim ailede başlamaktadır ve sonrasında okul ile devam etmektedir. Bu süreç sadece aile ve okul ile sınırlı kalmayıp hayatın çeşitli alanlarında uygulanmaktadır. Üniversite eğitimi, dil eğitimi, çıraklık eğitimi vb. eğitim türleri ve süreçleri verilecek örneklerden yalnızca birkaçıdır. Bununla birlikte yaşamın çeşitli alanlarında yer alan eğitimin türleri birdenbire ortaya çıkmış değildirler. Eğitim anlayışları biçim ve içerik olarak tarih boyunca birçok evreden geçerek modern anlamdaki yapısına kavuşmuştur. Eğitimin okulda icra edilen türüne “öğretim” adı verilmektedir. Eğitim ise daha genel bir anlama sahiptir ve insan hayatının her dönemi için söz konusu olabilmektedir. Buna göre eğitimin ömür boyu devam eden bir süreç olduğunu ifade edebiliriz. Diğer taraftan teknolojinin gelişmesi ile birlikte eğitim anlayışlarında farklılaşmaların olduğu görülmektedir.

2020 Yılı Şubat Ayı'ndan itibaren dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını nedeniyle eğitim kurumları çevrimiçi (online) eğitime yöneldiler. 2023 Şubat ayında Kahramanmaraş merkezli yerleşim yerlerinde meydana gelen meydana gelen deprem felaketi ile birlikte üniversiteler yeniden çevrimiçi eğitime geçtiler. Daha önceki dönemlerde mektup ve televizyon ile uygulaması olan uzaktan eğitimin yeni türünün “çevrimiçi eğitim” olduğu görülmektedir. Teknolojinin sağladığı bilgisayar ve internet imkânları eğitim süreçlerine uygulanarak öğrenciler/katılımcılar buldukları yerlerden sanal sınıflara katılarak eğitim süreçlerine dâhil olmaktadır. Bu tür yeni kuşak eğitim anlayışının bazı pratik kolaylıklarının olduğu aşikârdır. Son yıllarda uzaktan yapılan çevrimiçi eğitimle ilgili birçok ülkede araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Elinizdeki çalışmanın temel amacı geleneksel eğitim ile çevrimiçi eğitimi karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Aynı zamanda geleneksel eğitim anlayışından çevrimiçi eğitime geçişle birlikte karşılaşılan ve ortaya çıkması muhtemel olan problemlerin tartışılması amaçlanmaktadır. Belirlenen konunun tartışılması bağlamında felsefenin geleneksel eğitim anlayışı ile kurduğu kadim bağların anlaşılması önem arz etmektedir. Bazı filozofların eğitim konusunda ileri sürdükleri kuramsal fikirlerin yanında eğitim uygulaması olarak da önemli yöntemlere başvurdukları bilinmektedir. Bununla birlikte eğitim süreçlerinde hangi yöntemlerin daha etkili/verimli olabileceği konusu önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sokrates'in öncülüğünü yaptığı “diyalog” yöntemi, yalnızca felsefe için değil, genel olarak eğitimin farklı alanlarında önem arz eden bir anlayıştır. Bu yöntem karşılıklı soru-cevap ve konuşmak, birlikte cevap/çözüm aramak, birlikte üretmek/yaratmak vb. hususları içinde barındırmaktadır. Bu anlayışın hayata geçmesinde yüz yüze olmanın ve yerin/mekânın önemini yadsımak mümkün değildir.

Araştırmamızda ilk olarak tarihsel anlamda miras olarak aldığımız eğitim anlayışının ne olduğu aydınlatılmaya çalışılacaktır. İkinci adımda ise geleneksel eğitim anlayışının temel özellikleri tartışmaya açılacaktır. Bu çerçevede geleneksel eğitimin tarihsellik özelliği “Bildung” kavramı minvalinde örneklendirilmeye çalışılacaktır. Tarihselliğin yanında eğitimin insan olmak bakımından taşıdığı önem analiz edilecektir. Aynı zamanda diğer bir karakteristik özellik olan diyalog konusunun eğitim süreçlerindeki önemi serimlenecektir. Bununla birlikte geleneksel eğitimin vazgeçilmez unsurları olan ders mekânı ve ders araçlarının eğitimin

verimliliği bakımından taşıdığı değer ele alınacaktır. Üçüncü adıma ise uzaktan çevrimiçi eğitim ile bu uygulamaların sağladığı faydalar ve sorunlar üzerinde durulacaktır. Çevrimiçi eğitimin sorunları bağlamında karşılaştırmalı analizlere yer verilecektir. Sonuç bölümünde ise yapılan analizler üzerinden elde edilen bulguların somutlaştırılması amaçlanmaktadır. Araştırmamızda felsefi metin analizine ve temellendirme yöntemine başvurulmaktadır. Bu çerçevede çalışmamızda kullandığımız “geleneksel eğitim” kavramı ile eski dönemlerden itibaren gelişen okul, öğretmen, öğrenci, ders gibi unsurları içeren klasikleşmiş eğitim anlayışı ifade edilmektedir. Aynı zamanda çalışmamız uzaktan eğitimin bütün boyutları değil, yalnızca “çevrimiçi (online) eğitim” uygulaması ile sınırlanmaktadır. Elinizdeki çalışma ile yüz yüze ve çevrimiçi eğitim anlayışları mukayeseli olarak irdelenerek, eleştirel bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmaktadır.

1. Eğitim ve Geleneksel Eğitim

Doğaları gereği hayvanların sahip olduğu boynuz, pençe, kürk vb. donanımlara sahip olmayan insanın bedensel olarak daha zayıf bir canlı olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu zayıf özelliğine istinaden Erasmus “[İ]nsanın doğasında kendi kendine yetebilme özelliği yoktur”³ görüşünü ileri sürmektedir. Çünkü insanın hayatta kalabilmek için diğer canlılardan “farklı olarak ne bir kürke, ne bir pençeye, ne de sivri dişlere sahipti.”⁴ Diğer taraftan “Öteki canlı türlerine kendilerini korumaları için özel silahlar ve savunma teknikleri sunan doğa; insanı sadece karşılıklı yakın ilişkiler ve birlik kurarak güvende olmanın dışında savunmasız ve zayıf yaratmıştır.”⁵ Bununla birlikte insan, akli sayesinde toplumu oluşturmak ve birlikte yaşamak gibi insani ilişkileri keşfetmiştir. Başka bir ifadeyle insan bedensel anlamdaki zayıflıklarını akıl/tin gücü sayesinde telafi etmeye yönelmiş bir canlıdır. Max Scheler bu durumu insanın biyo-psşik yapısı ile ilgili olduğunu ileri sürmektedir. İnsanın biyolojik yönünün yanında “akıl” olarak tanımlayabileceğimiz psşik/tinsel bir tarafı mevcuttur.⁶ İnsan öteki canlılara göre belli bir üstünlük sağlayan akılsal/tinsel özelliği sayesinde var olma mücadelesine girerek, kültür ve medeniyeti geliştirmiştir. Bununla birlikte insanoğlu vahşi hayvanlar ile zorlu tabiat ve iklim koşullarına karşı hayatta kalabilmek için el ele vermiştir. Dolayısıyla eğitimin ilk türü insanın hayatta kalma mücadelesini öğrenme ve etrafındakilere öğretme minvalinde oluşmuştur. Bu çerçevede savunma, avlanma ve üretime yönelik aletlerin yapımında eğitime gereksinim duyulmuştur. Ahlak kurallarının ortaya çıkışı ise insanların bir arada yaşamaya başladığı döneme tekabül etmektedir.⁷ Toplumsal birliğin, hayatta kalma mücadelesinin, alet yapımının (homo faber) ve ahlak kurallarının ortaya çıkışı ile birlikte eğitimin alanı da genişlemeye başlamıştır. Toplumun üyeleri bu özellikleri çocuklarına öğreterek onların da hayatta kalması ve insan hayatının devam etmesini amaçlamışlardır.

Tarihin sonraki dönemlerinde ise eğitim faaliyetlerinin alanının genişlemeye başladığı bilinmektedir. Özellikle Sümerler Dönemi’nde (M.Ö. 4000-2000) yazının keşfi ile birlikte eğitim ve öğretim faaliyetleri gelişerek ivme kazanmıştır. Aynı zamanda kurum olarak okul ile öğretmen ve öğrenci gibi kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁸ Mezopotamya ve Anadolu’daki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yanında Antik Hint,

³ Desiderius Erasmus, *Barışın Şikâyeti*, çev. Celal Yeşilçayır. (İstanbul: Dedalus Yayınları, 2018), 31.

⁴ Başak Ağın, *Posthümanizm* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020), 15.

⁵ Erasmus, *Barışın Şikâyeti*, 31.

⁶ Max Scheler, *İnsanın Kosmostaki Yeri*, çev. Harun Tepe. (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2020), 66-67.

⁷ Ahmet Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 15.

⁸ Oktay Özgül, “Sümer Sosyal Hayatında Eğitimin Yeri ve Önemi,” *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/2, (2011): 403-408.

Mısır ve Yunanistan'da bu türden faaliyetler gelişmiştir. Antik Yunan'da M.Ö. IV. ve V. yüzyıllar'dan itibaren okullarda öğrencilere okuma yazma öğretiminden sonra Homeros ve Hesiodos'un eserleri okutulmaya başlanmıştır.⁹ İlerleyen dönemlerde Antik Yunan'da gelişen felsefe ve bilim eğitiminde yeni anlayışların gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Tarihsel süreçteki söz konusu gelişimi ile birlikte eğitim çok yönlü bir anlayış olarak günümüze değin gelişimini sürdürmüştür. Bu bağlamda şümulü bir eğitim tanımının yapılması önem arz etmektedir. Sefer Ada'nın tarifi ile "eğitim bireyin bedensel, duygusal, bilişsel ve sosyal yeteneklerinin kendisi ve içinde yaşadığı toplum için en uygun şekilde gelişimi, oluşumudur."¹⁰ Buna göre bireyin "bedensel, bilişsel, duygusal ve sosyal" yönlerinin gelişimi eğitim bağlamında önem arz etmektedir. Eğitimin belirtilen kapsayıcı özelliği, tarihin eski dönemlerinden beri gelişmesi ve günümüze tevarüs etmesi ile ilgilidir. Söz konusu çok yönlülüğüne istinaden eğitimi "hayatımızın önemli bir kısmını işgal eden, yaşam boyu devam eden bir süreç [...]"¹¹ olarak tanımlamamız mümkündür. Hatta Amerikan filozof John Dewey, eğitimi hayata bir hazırlık olmaktan ziyade hayatın kendisi olarak anlamamız gerektiğini ileri sürmüştür.¹² Bununla birlikte geleneksel eğitim ile uzaktan eğitim arasında mukayese yapabilmek için her iki anlayışın temel özelliklerini serimlemek gerekmektedir.

2. Geleneksel Eğitimin Temel Özellikleri

İnsanlığın kadim ve vazgeçilmez faaliyetlerinden biri olduğu anlaşılan geleneksel eğitimin temel karakteristik özelliklerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Yukarıda eğitimin kadim geleneği ile zaman içindeki gelişiminden söz ettik. Geleneksel eğitimi oluşturan temel öğelerin tarihsel süreç içinde tedricen ve birçok deneyimden geçerek modern alamdaki formunu kazandığını ifade edebiliriz. Bununla birlikte eğitimde geleneksel anlayışların gelecek nesillere aktarılması, tarihsellik konusunun önemine işaret etmektedir. İnsanlığın eski dönemlerinden beri süregelen geleneksel eğitimin tarihsellik bağlamında incelemeye çalışalım. Sonraki adımda ise eğitimin insanlaşma boyutu diyalog ve mekân konusu minvalinde ele alınacaktır.

2.1 Eğitim ve Tarihsel Miras

Eğitimin her dönemde yeniden inşa edilen bir anlayış olmaktan ziyade geçmiş dönemlerin mirasını içinde barındıran bir yapı olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Eğitimin söz konusu özelliğine istinaden Kant önceki kuşakların yeni kuşakları eğiterek kültürel mirasın devamlılığını sağladıklarını ifade etmektedir.¹³ Bu karakteristik özellik XVIII. yüzyıl'da Almanya'da kültür, medeniyet ve eğitimi ifade etmek için yaygınlaşan "Bildung" kavramını akıllara getirmektedir. Herder, Humboldt, Schiller ve Hegel tarafından seküler bir anlamda yorumlanan "Bildung" duygu, düşünce, ahlak vb. geleneksel öğelerin yeni kuşaklara eğitim-kültür yoluyla aktarımını ifade etmektedir.¹⁴ Buna göre "Bildung" kavramını tarihsel miras ekseninde

⁹ Fatma Bağdatlı Çam, "Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri," *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/2, (2016): 632.

¹⁰ Sefer Ada, *Eğitim Felsefesi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021), 3.

¹¹ Zeynep Kantarcı, "Sokrates ve Eğitim Felsefesi," *Mavi Atlas* 1, (2013): 79.

¹² Ada, *Eğitim Felsefesi*, 3.

¹³ Immanuel Kant, *Über Pädagogik* (Königsberg, Friedrich Nicolovius, 1803), 11. Erişim 7 Haziran 2023. https://www.deutsches-textarchiv.de/book/view/kant_paedagogik_1803?p=1

¹⁴ Lene Rachel Andersen, "Was ist Bildung?" in *Building Inclusive Lifelong Learning Systems by Developing a European Understanding of Bildung for the Next Generations (BILDUNG)*, 2021. Erişim 25 Temmuz 2023. <https://eaea.org/wp-content/uploads/2021/02/Bildung-German.pdf>

yeni kuşakları eğitime süreci olarak ifade etmek mümkündür. Şu hâlde “Bildung” kültür ve eğitim alanında “Geist (tin)” kavramı gibi tarihsel bir ruhu ifade etmektedir.¹⁵ Dolayısıyla tarihsellik geçmiş kuşakların inşa ettiği değerlerin eğitimdeki rolünü ifade etmektedir. Eğitim süreçlerinin planlanmasında tarihsel mirası göz önünde tutmak elzemdir. G. W. F. Hegel’e göre kültürde ve eğitimde temel kaynak olan “tarihsel Bildung” insanlığın emeğini temsil etmektedir. Çünkü bizden önceki kuşakların çalışarak ürettikleri emeğin eğitim sisteminin temelinde yer alması gerekmektedir.¹⁶ “Bildung” belli bir dönemde üzerinde hem fikir olunan bir anlayış olmayıp, tarihsel tinin (Geist) geçirdiği bütün süreçlerde evrilip geliştiğinden içinde tarihsel mirası ihtiva etmektedir.¹⁷ Dolayısıyla “Bildung” un tarihsel mirası oluş halindeki eğitim ve kültür süreçlerine aktarma faaliyeti olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte tarihsel bağlardan kopuk bir eğitim anlayışının inşasının mümkün olamayacağı ortaya çıkmaktadır.

Bildung kavramından hareketle eğitimde tarihselliğin vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tarihsel mirasın devamı hususu ise yalnızca belli toplumlar için geçerli olmayıp bütün toplumları/milletleri ilgilendirmektedir. Buna göre eğitim her toplumun kendisinin keşfettiği bir süreç ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda insanlığın ortak tarihsel mirasına dayanmaktadır. İnsanlık ile eğitim arasındaki ilişki tarihsel süreç içinde gelişme göstererek eğitim süreçleri ve kurumları ortaya çıkmıştır. Yukarıda Sümerler ve Antik Yunan ile başlayan geleneksel eğitim anlayışının geçirdiği evrelerden söz ettik. Yazının ardından kültürün yeni kuşaklara aktarılması her toplumun kendi keşfettiği bir unsur olmayıp, tarihsel mirasın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Tarihsel süreçlerde eğitimin insani gelişimi adına benimsenen okul, öğretmen, öğrenci, ders gibi unsurlar gelecek kuşaklara aktarılmıştır. Görebildiğimiz kadarıyla eğitim insanlığın tarihsel olarak oluşturduğu ruhu temsil etmektedir. Şu hâlde insan kendisinden önceki mirasa uygun bir biçimde eğitilerek kendisini ve insanlığı tanıma imkânına sahip olmaktadır. Eğitim konusunda tarihsel miras yaşadığımız çağa aktarılırken evrensel anlamda kabul görmüş temel uygulamalara başvurulmaktadır. Bu uygulamaların verimliliği birçok kez denenmiş ve ortak kabul görmüştür. Bununla birlikte insanın bir kültür varlığı olduğu ağırlık kazanmaktadır. Kültür varlığı olarak insanın eğitilmesi bakımından kendisinden önce ortaya çıkmış eğitim anlayışının devamlılığı önem arz etmektedir.

Tarihin eski dönemlerinden itibaren okul, sınıf, öğretmen, öğrenci, ders, kitap, tahta vb. öğeler peyderpey eğitim süreçlerinde yer almaya başlamışlardır. Böylelikle söz konusu öğeler geleneksel anlamdaki eğitimin temel yapı taşlarını oluşturmuşlardır. Bütün bir tarihsel ruhun mirasını içinde barındıran unsurların değişime tabi tutulmasının insani anlamında hangi sonuçlara yol açacağı önemli bir tartışma konusudur. Çünkü insan diğer canlılar gibi doğal bir ortamdan ziyade tarihsel kültürün üzerinde dünyaya gözlerini açmakta ve yaşamını sürdürmektedir. Buna göre eğitim süreçlerinde tarihsel mirası ortadan kaldırmaya ya da değiştirmeye yönelik girişimlerin iyi düşünülmesi gerekmektedir. Çünkü eğitimin tarihsel mirası içinde bireye bedensel, sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimi için gerekli olan öğeler yer almaktadır. Eğitimin söz konusu tarihsellik boyutu insanlığın mirasına ve insanın değerine işaret etmektedir. Çünkü eğitim insanlığın emeği olarak yeni kuşaklara aktarılan miras olmasının yanında insanın içinde var olduğu bir süreçtir. Bu nedenle eğitim ve insan olmak arasındaki ilişkiyi aydınlatmak yerinde bir tutum olacaktır.

¹⁵ Reinhart Koselleck, *Kavramlar Tarihi*, çev. Atilla Dirim. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 116-117.

¹⁶ Koselleck, *Kavramlar Tarihi*, 150.

¹⁷ Nurgül Karabağ, “Hegel ve Nietzsche’de İnsan ve Eğitim İlişkisi” (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi, 2022,) 38 vd.

2.2. Eğitim ve İnsan Olmak

Yukarıdaki genel kabul görmüş tanımlamaya göre eğitimin bedensel, duygusal, bilişsel ve sosyal açıdan bireyin gelişimi açısından elzem bir faaliyet olduğu anlaşılmaktadır. Bireyin biyolojik/fiziksel boyutunu oluşturan beden eğitimi ile tinsel/akılsal boyutuna tekabül eden duygusal, bilişsel ve sosyal anlamda yetiştirilmesi eğitim süreçlerinde yer almaktadır. Buna göre insan olma ya da insanlaşma ediminin eğitim ile yakından ilişkili olduğunu iddia edebiliriz. Eğitimin söz konusu özelliğine istinaden Erasmus “insan doğulmaz insan olunur” savı ile bireyin/beşerin insan olmasında eğitimin vazgeçilmez önemine işaret etmektedir.¹⁸ Kant’a göre bireylerin doğal yetileri aşamalı olarak gelişim sağlayabilir.¹⁹ Bu bağlamda o tarihsel gerçekliğin insanlara şu mesajı verdiğini iddia etmektedir: “İnsan ancak eğitim ile insan olabilir”²⁰. Şu hâlde eğer insanın aldığı eğitim kusurlu ise kendisinin de kusurlu bir insan olması kaçınılmaz olacaktır.²¹ Bu bağlamda eğitim ile insan olmak arasındaki ilişkinin mahiyeti önem arz etmektedir. Çünkü eğitim kişilerin beden eğitimi/spor ve hayatın temel bilgileri ile ahlaki anlamda gelişim sağlayabilmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Başka bir ifadeyle eğitim yalnızca fiziksel gelişim sağlama ile sınırlı olmayıp bireylerin bilişsel, duygusal ve sosyal yönden gelişiminde de vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Yukarıda ele aldığımız tarihsel miras bağlamında düşünüldüğünde insani değerlerin ve ahlaki tutumların gelecek nesillere aktarılması, eğitimin temel amaçları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla eğitimin insanlaşmak ve insan olmak bakımından yadsınamaz bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle bireylerin temel insani özelliklerini tanıyabilmeleri ve diğer insanlarla birlikte yaşayabilecek yetileri kazanabilmelerinde eğitim temel bir gereksinimdir. Buna göre Dewey’in eğitimin insan hayatının yalnızca bir dönemi ile sınırlı olmayıp yaşam boyu devam ettiği yönündeki görüşü, oldukça anlamlı bir yerde durmaktadır. Bütün diğer özelliklerinin ötesinde eğitimin özünde bir insanlaşma ve insan olma süreci olduğu ortaya çıkmaktadır. Eğitimin insan olmak bakımından başat rol oynaması, tarihsel bilincin yanında konuşmak, diyalog kurmak ve ders mekânı gibi hususları akıllara getirmektedir. Öncelikle insani anlamda önem arz eden diyalog konusunun eğitimdeki yeri ve önemini açıklamak gerekmektedir.

2.3. Eğitim ve Diyalog

Eğitim faaliyetlerinin icra edilmesinde öğretmen ile öğrenci diyalogu, temel unsurlardan birini oluşturmaktadır. “İletişim” bilgi, bilgilendirme, haber vb. unsurları içeren daha genel bir anlama sahip iken “diyalog” sözlü iletişimi ifade eden bir kavramdır.²² Eğitimcinin (Hoca/Öğretmen) öğrenci ile gerek sınıf içinde gerekse sınıf dışında kurduğu diyalog eğitim faaliyetinin verimi açısından önemlidir. Öğrencinin soru sormaya, cevap vermeye teşvik edilmesi onu araştırmaya ve diğer arkadaşları ile sağlıklı bir iletişim kurmaya yöneltecektir. Buna göre diyalog yalnızca bilişsel gelişimi desteklemekle kalmayıp, insani ve sosyal ilişkiler anlamında da temel bir gereksinimdir. Dolayısıyla eğitim süreçlerinde oluşturulacak sağlıklı diyalogun derslerin ve insani/ahlaki gelişimin icrası adına vazgeçilmez olduğunu iddia edebiliriz. Sağlıklı bir “hoca-öğrenci diyalogu” eğitim süreçlerinde aranan ve arzu edilen bir durumdur. Böylelikle öğrencinin ders başarısı, okul aidiyeti ve

¹⁸ Celal Yeşilçayır, “Farabi’nin Eğitim Felsefesi Bağlamında Din ve Felsefeyi Konumlandırışı,” *Kilikya Felsefe Dergisi* 1, (2021): 53.

¹⁹ Kant, *Über Pädagogik*, 8.

²⁰ Kant, *Über Pädagogik*, 11. “Der Mensch kann nur Mensch werden durch Erziehung”

²¹ Kant, *Über Pädagogik*, 11.

²² *Türkçe Sözlük 1 A-J* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998), 605.

sosyal ilişkileri olumlu anlamda geliştirecektir. Ayrıca herhangi bir konuyu/problemi en iyi öğrenmenin yolunun usta-çırak ilişkisinden geçtiğine dair geleneksel bir anlayış söz konusudur. Öyle ki ustanın deneyimlerini/bilgisini, diyalog kurarak; anlatım ve uygulama yoluyla çırağa/öğrenciye aktarması önem arz etmektedir. Benzer biçimde üniversitelerde geleneksel hale gelmiş olan hoca-asistan diyalogu bu anlayışın başka bir örneğidir.

Söz konusu anlayış ve yapılanmaların temellerini Antik Çağ Felsefesi'nde görmek mümkündür. O dönemlerde Sokrates Atina sokaklarında derslerini diyalog yöntemiyle icra etmiştir. Bununla birlikte onun hem eğitim üzerine felsefe yapmanın hem de diyalog yönteminin öncülüğünü yaptığı anlaşılmaktadır. Onun diyalog kurarak yapmak istediği, etkili bir hatip olmaktan ziyade doğru bilginin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır.²³ Bu doğru bilgi temel bir bilgi olabildiği gibi aynı zamanda ahlakla/erdemle ilgili bir bilgi de olabilmektedir. Öyle ki Sokrates'in çağındaki "doğru, güçtedir" anlayışına karşı "güç, doğrudadır"²⁴ fikrini savunması ahlaklı olmak bakımından önemli bir anlayıştır. Diyalog yöntemi ile bilgiyi birlikte üretmek ve ahlaklı olmanın önemini kavranır hale getirmek mümkündür. Diyalog yöntemi muhataplarla kurulan soru-cevap faslı ile başlayan, devamında yanlış bilgilerden uzaklaşıp, doğru bilginin ortaya çıkmasına değin uzanan bir anlayıştır. Sokrates'in ifadesiyle bilgiyi doğurtmaktır.²⁵ Bununla birlikte onun öncülüğünü yaptığı diyalog yöntemi sonraları yalnızca felsefe alanında değil, bütün eğitim süreçlerinde etkili bir anlayış olarak kabul görmüştür. Geleneksel eğitimdeki okul/sınıf ortamları tartışma, fikir yürütme ve problem çözme gibi imkânlar sunan ortamlardır. Şu hâlde eğitimin insani anlamda temel bir faaliyet alanı olması "diyalog" gibi yüz yüze görüşmeleri ve etkileşimleri oldukça önemli kılmaktadır. Öztürk ve Kert'e göre "Yüz yüze ortamlarda kendiliğinden fikirler oluşur ve birbiri ile ilişkili fikirler hızlı bir şekilde üretilir."²⁶ Bu noktada "yüz yüze eğitim süreçlerinde (okul-sınıf-rehberlik vb.) bu denli önem arz eden diyalogun uzaktan/çevrimiçi eğitimle birlikte hangi ölçüde uygulanabilir" olacağına dair bir soru akıllara gelmektedir. Başka bir ifadeyle "Tarihin eski dönemlerinden beri tevarüs eden geleneksel eğitimin diyalog anlayışının sanal sınıf uygulamalarında uygulaması mümkün müdür?" diye sormak mümkündür. Diğer taraftan geleneksel eğitimdeki tarihsellik, insanilik, diyalog gibi temel özellikler, ders mekânı ve ders araçları gibi unsurların önemine işaret etmektedir.

2.4. Eğitimde Mekân ve Araçlar

Diyalog ve görüşmenin eğitim süreçlerindeki öneminin yanında bu eğitim faaliyetlerin icra edildiği mekânın/yerin de üzerinde durulması gerekmektedir. Tarihsel anlamda Antik Yunan'da Platon'un Akademisi ve Aristoteles'in Lisesi (Lykeion) modern anlamdaki okul/üniversite kavramının önemli örnekleri/öncüleri arasındadır. Bununla birlikte "eğitimin icra edildiği mekânın önemli olup olmadığı" sorusu çevrimiçi eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte tartışılmaya başlanmıştır. İoanna Kuçuradi'ye göre "Derslik kutsal bir mekândır, kişilerin insansal olanaklarının geliştirildiği bir mekân[dır]."²⁷ Onun "kutsal bir mekân" nitelemesi, dini bir anlamın ötesinde, dersliğin insani gelişim bakımından önemine işaret etmektedir. İnsani gelişimin sağlanması bağlamında etik ve ahlaki değerlerin eğitim süreçlerinin temelinde yer alması gerekmektedir. Şu

²³ Kantarcı, "Sokrates ve Eğitim Felsefesi," 84.

²⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi* (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 77-79.

²⁵ Kantarcı, "Sokrates ve Eğitim Felsefesi," 88.

²⁶ Pınar Öztürk ve Serhat Bahadır Kert, "Bir Çevrimiçi Öğrenme Ortamının, Yetişkinlerin Çevrimiçi Öz-Yeterlik Algısı ve Akademik Başarılarına Etkisi," *Acta Infologica* 1/1, (2017): 41.

²⁷ Hediyeullah Aydeniz, "İoanna Kuçuradi ile Röportaj: Dijitalleşme, İnsan Haysiyeti, Bilgi ve Etik," *TRT Akademi Dergisi* 6/12, (2021): 568.

hâlde derslik, işlenen dersle ilgili bilgiler ile temel ahlaki ilkelerin insani anlamda sentezlenerek icra edildiği bir mekândır. Aynı zamanda Kuçuradi geleneksel sınıf mekânı ile yüz yüze eğitimin yerini ekran üzerinden yapılan derslerin tutmayacağını da vurguluyor.²⁸ Bununla birlikte yapılan araştırmalarda onun söz konusu savlarının doğru olduğunu gösteren bulgular ortaya çıkmaktadır.

Işıklı ve Köşger'in yayımladıkları araştırmaya göre: "Dijitalleşme, geleneksel eğitimi sürdürmenin geçici alternatif araçlarını yaratır. Asıl olan binlerce yıllık yüz yüze eğitimidir. Tarihsel açıdan sınıf, insani duygu alışverişi için icat edilmiş en özel mekandır. Yüz yüze ilişkiler, başka ilişki biçimleri tarafından karşılanamayacak imkanlar içerir."²⁹ Buna göre eğitimde sınıf mekânının sağladığı verimi sanal sınıf uygulamalarında sağlamak mümkün değildir. Aynı zamanda eğitim mekânı, yukarıda ele almaya çalıştığımız eğitimin tarihselliği ile de yakından ilgilidir. İnsanlığın tarihsel açıdan bu denli duygusal bağlarının olduğu geleneksel sınıf ortamının terk edilmesi bireylere psikoloji olarak olumlu yansımayaacaktır. Polat ve Ünişen'in bu konu ile ilgili araştırma makalesine göre "(...) mekân, öğrenci ve öğretmenden sonra içindekilerle bir anlam kazanarak birinci aslı unsur kadar önem arz eder."³⁰ Buna göre çevrimiçi eğitim ve sanal sınıf uygulamasını yüz yüze eğitime göre önemseyen anlayışların mekânın öğrenme üzerindeki etkisini iyi araştırmadıkları ortaya çıkmaktadır. Çünkü bireyin öğrenmesi ve insani anlamdaki gelişiminde "mekânın duyuşsal ve bilişsel boyuttaki fonksiyonları"³¹ önem arz etmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin birbirleriyle ve öğretmen ile etkileşimi bilişsel ve sosyal anlamda önemli bir gereksinim olduğu anlaşılmaktadır. Şu hâlde eğitimin icra edildiği sınıfın, okulun, okul bahçesinin vs. mekânının pedagojik bakımdan öneminin yadsınmaması gerekmektedir. Bununla birlikte bireyin insani gelişiminde önemli olan "diyalog" ve "yüz yüze iletişim" gibi konuların sınıf ve okul mekânı ile yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Öğrenciler okul ortamında kuracakları arkadaşlıklar sayesinde psikolojik anlamda ve sosyal bakımdan da gelişme sağlayabileceklerdir. Dolayısıyla diğer eğitim uygulamalarına kıyasla okul mekânının pedagojik anlamdaki öneminin yadsınmaması gerekmektedir.

Okul ve sınıf gibi ders mekânlarının yanında eğitim süreçlerinde diğer önemli unsurun ders araç-gereç olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda okullar için geleneksel anlamda temel bir yapı taşı olan yazı tahtasını örneklendirmeye çalışalım. Kara tahta olarak da bilinen yazı tahtasının eğitim-öğretim süreçlerinde oldukça özel ve temel bir yeri bulunmaktadır. Söz gelimi Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün kara tahta önünde alfabe öğretirken çekilmiş fotogramı oldukça meşhurdur. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte son yıllarda kara tahtanın yerini akıllı tahtaların aldığı bilinmektedir. Aynı zamanda çevrimiçi eğitim ve sanal sınıf uygulamaları yaygınlaştıkça gelenekselleşmiş olan kara tahtadan uzaklaşıldığı görülmektedir. Bununla birlikte ABD Harvard Üniversitesi'nde kara tahta kullanımının devam ettiği dikkat çekmektedir. ABD gibi bilim ve teknolojinin yaygın olduğu bir ülkede geleneksel (hatta bazılarının göre çağdışı) bir uygulamanın yer almasının üzerinde durulması gerekmektedir. Harvard Üniversitesi yöneticilerine göre elinde tebeşirle tahtada ders anlatan öğretmen modeli eski çağlardan günümüze kadar uzanan mirastır. Bu mirası terk etmeden önce iyi düşünmek gerekmektedir. Üniversitesi yöneticileri "Öğrenmenin bir sanat olduğuna ve

²⁸ Aydeniz, "İoanna Kuçuradi ile Röportaj: Dijitalleşme, İnsan Haysiyeti, Bilgi ve Etik," 568.

²⁹ Şevki Işıklı ve Neslihan Köşger, "Dijital Felsefe; Çevrimiçi Felsefe, Hesaplamalı Felsefe, İnternet Felsefesi: İnternet Felsefe Siteleri ve YouTube Felsefe Kanallarının Karşılaştırılması," *Uluslararası Felsefi Boyutlarıyla Teknoloji ve İletişim Sempozyumu Bildiri Metni*, 14-15 Ocak 2023, Marmara Üniversitesi, 28.

³⁰ Hüseyin Polat ve Ali Ünişen, "Okulun Mekânsal Anlamı: Pedo-Mimari," *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/2, (2014): 66.

³¹ Polat ve Ünişen, "Okulun Mekânsal Anlamı: Pedo-Mimari," 66.

bunun ancak hocalarla gerçekleşebileceğine inanıyorlar.”³² Aynı zamanda “Harvard’lılar, klasik eğitimin Aristo’ndan bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da hep devam edeceğine inanıyorlar.”³³ Bu nedenle yazı tahtası ve tebeşiri insanlığın ortak mirası olarak gördükleri için bundan vazgeçmiyorlar.³⁴ Dolayısıyla teknolojinin sağladığı bütün imkânların eğitim süreçlerinde faydalı kazanımlara dönüşeceği yönündeki bir sav tartışmalı bir hal almaktadır. Geleneksel anlamdaki sınıf mekânı ve ders araçlarının bireylerin duygusal, bedensel ve sosyal anlamdaki önemini yadsınmaması gerekmektedir. Buraya kadar geleneksel eğitimin temel özelliklerini insan faktörünü göz önünde tutarak belirlemeye çalıştık. Geleneksel eğitimi çevrimiçi eğitim ile kıyaslayabilmek için çevrimiçi eğitimin sağladığı kolaylıklar ve sorunlara yer vermemiz gerekmektedir. Böylelikle karşılaştırmalı bir analiz yapmak mümkün olabilecektir.

3. Uzaktan ve Çevrimiçi Eğitim

Uzaktan eğitim daha genel bir anlayışa tekabül ederken çevrimiçi eğitimin uzaktan eğitimin bir türü olduğunu ifade etmemiz yerinde olacaktır. Özellikle teknolojinin gelişimi ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte sağladığı pratiklik nedeniyle çevrimiçi eğitim uygulamaları artmaya başlamıştır. Buna göre online eğitim olarak da ifade edilen çevrimiçi eğitim uzaktan eğitimin geldiği son nokta olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle son 3-4 yıldır insan hayatında başat rol oynayan söz konusu çevrimiçi eğitimin sağladığı kolaylıklar ve zorlukları/sorunları belirlemeye çalışalım. Devamında ise geleneksel eğitim ile mukayeseli olarak analiz etmeye çalışalım.

3.1. Çevrimiçi Eğitimin Sağladığı Kolaylıklar

Yaklaşık yirmi yılı aşkın bir süredir çevrimiçi eğitim uygulamalarının olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte 2020 Yılı Şubat Ayı’ndan itibaren ortaya çıkan Covid-19 Salgını (Pandemi) nedeniyle neredeyse bütün eğitim kurumları çevrimiçi eğitime geçiş yaptıkları görülmektedir. Dünya genelinde özellikle son yıllarda yaygınlaşan çevrimiçi eğitimin sağladığı belli başlı kolaylıkların olduğu aşikârdır. Söz konusu kolaylıkları şu şekilde sıralamak mümkündür: Her şeyden önce eğitim masraflarının azaltılması ile kolay uygulanır olması gibi avantajlarının yanında mevcut sistemin eksik kaldığı/uygulanamadığı durumlarda iyi bir alternatif olmaktadır. Bunun yanında çevrimiçi eğitim sayesinde başka şehirlerdeki ve ülkelerdeki eğitim imkânlarından yararlanmak mümkündür. Aynı zamanda katılım sağlayamayan öğrenciler için derslerinin kaydının yapılması önemli bir avantaj olarak görülmektedir. Diğer taraftan çevrimiçi eğitimi yalnızca burada sıralanan avantajları ile sınırlandırarak ele almak değerlendirme yapabilmek bakımından eksik kalacaktır. Çünkü çevrimiçi eğitim süreci ile birlikte ortaya çıkan ve ortaya çıkması muhtemel olan sorunların da ele alıp irdelenmesi gerekmektedir.

³² Abbas Güçlü, “Harvard’dan Eğitime ve Geleceğe Bakış!,” *Milliyet* 18.12.2022. Erişim 16 Haziran 2023. <https://www.egitimajansi.com/haber/harvarddan-egitime-ve-gelecege-bakis-haberi-60433h.html>

³³ Bkz. Güçlü, “Harvard’dan Eğitime ve Geleceğe Bakış!”.

³⁴ Bkz. Güçlü, “Harvard’dan Eğitime ve Geleceğe Bakış!”.

3.2. Çevrimiçi Eğitimin Sorunları

Uzaktan yapılan çevrimiçi eğitimin sorunlarını iki grupta ele almak mümkündür. Bunlardan ilki yaygın olarak şikâyet edilen sorunlardan oluşmaktadır. Örneğin ekrana sürekli bakmanın yarattığı göz yorgunluğu ile sürekli oturmanın yol açtığı hareketsiz kalma sorunları temel şikâyetlerin başında gelmektedir. Aynı zamanda çevrimiçi eğitimle birlikte yapılan sınavların güvenilirliği noktasında ciddi zorluklar yaşandığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu sınavlarda kopya çekme olasılığının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca elektrik ve internet kesintisi ile diğer teknik sorunların gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Bunun yanında uzaktan eğitimde uygulama yapılamaması eğitimin niteliğinin düşmesindeki diğer önemli dezavantajlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci grupta yer vermeye çalışacağımız çevrimiçi eğitim sorunları ise daha ziyade araştırmamızın yöneldiği felsefi eleştirelilik bağlamında olacaktır.

Yukarıda eğitim için ders mekânının öneminden söz ettik. Çevrimiçi eğitim uzaktan icra edildiğinden her ne kadar ses ile görüntü mevcut olsa da eğitici ve katılımcılar/öğrenciler arasında fiziki uzaklık söz konusudur. Sarı'ya göre "Oysa iletişim, yalnızca kelimelerden ya da seslerden oluşan işitsel bir olgu değildir. İletişim sözlü iletişime ek olarak, sözsüz olarak da gerçekleştirilen bir bütün olarak ele alınmaktadır."³⁵ Buna göre eğitimde aynı mekânda olmama durumu psikolojik anlamda temel sorunlardan birini teşkil etmektedir. Bunun temel nedeni ise mekânsal/fiziki uzaklıktan dolayı öğrenenler ve öğretici arasındaki pedagojik etkileşimin sağlanamamasıdır. Sarı bu sorunu Moore'a dayanarak şöyle ifade ediyor: "Moore bu durumu 1970'li yıllarda ortaya attığı Bağımsız Öğrenme Kuramı'nda şu şekilde açıklar: Uzaktan eğitimde öğretmen ve öğrenciler arasındaki mesafe katılımcılar arasında yanlış anlaşılmaya neden olabilen psikolojik boşluğa sebep olabilir. Bu boşluğa Transaksiyonel [etkileşimsel] Uzaklık denir. Yani bu, çevrimiçi ortamda öğretici ya da öğrenen tarafından hissedilen duygusal uzaklık (ayrılık) hissidir."³⁶ Bu durumda eğitimin temel bileşenlerinden biri olan duygusal etkileşimin sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda diyalog ortamının yüz yüze eğitimdeki gibi sağlanamadığı aşikârdır.

Yüz yüze okul ve sınıf ortamı sayesinde gerçekleşen etkileşim ve sosyalleşme olanakları uzaktan/çevrimiçi eğitimde yok olmaktadır. Dolayısıyla etkileşimsel uzaklığının yaratacağı sorunların göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Okul ve sınıf ortamından uzaklaşmak bireylerin yaşamında ciddi varoluşsal boşlukların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Söz konusu sorunsalın temel nedeni ise kişilerin insanlık tarihinden aktarılan eğitim mirasının birdenbire ortadan kalkmasında ve radikal biçimde değişmesinde yatmaktadır. Teknoloji, internet ve dijitalleşme ile birlikte çevrimiçi eğitim ile oluşan değişimlerin birey üzerinde yarattığı (ve yaratması muhtemel) zorlukların yadsınması mümkün değildir. Bununla birlikte bireyler okul ve sınıf ortamından uzak, kendi odalarında sosyallikten uzaklaşarak, izole olmuş varlıklara dönüşmektedirler. Etkileşimden kopuk böylesi bir eğitim ve öğrenme anlayışı, sosyalleşme, ahlaki tutumlar, diğerinden öğrenme, dayanışma vb. insani davranışların öğrenilmesi olanağını ciddi anlamda zayıflatmaktadır. İnsani anlamda böylesi ciddi sorunların yaşanması karşısında eleştirel bir karaktere sahip olan felsefenin kayıtsız kalması beklenemez. Teknolojinin ortaya çıkardığı değişimlerin felsefi disiplinler bağlamında ele alınması önem arz etmektedir. Bu konuda ilk akla gelen disiplinler eğitim felsefesi, bilgi felsefesi ve ahlak felsefesidir. Böylelikle

³⁵ Yunus Emre Sarı, "Uzaktan Eğitimde Etkili İletişim ve İletişimsel Engeller: Sözlü ve Sözsüz İletişim," *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik* 9/2, (2021): 664.

³⁶ Sarı, "Uzaktan Eğitimde Etkili İletişim ve İletişimsel Engeller: Sözlü ve Sözsüz İletişim," 663.

geleneksel eğitim anlayışından çevrimiçi eğitime geçişte ortaya çıkabilecek sorunlara yönelik çözüm üretebilmek adına bazı öneriler oluşturmak mümkün olabilecektir.

Önceki bölümlerde eğitimin ihtiva ettiği tarihsel emek ve mirasın yeni yetişen kuşaklara aktarılmasının önemini vurgulamaya çalıştık. Bir potansiyel/olanak varlığı olan insanın³⁷ kendisini gerçekleştirebileceği yerin atalarından miras aldığı okul olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü okullar öğrencilerin bir arada olmasını, paylaşmayı ve sosyal desteği sağlamaktadır. Böylesi sosyalleşme ve karşılıklı sosyal destek olanakları ile öğrencilerde güven, dayanışma, empati vb. yetilerin gelişmesi mümkün olabilecektir. Çevrimiçi eğitim ise öğrencilerin sosyal, ahlaki ve insani gelişim imkanları sağlayan eğitim süreçlerinden uzaklaşarak kendi odalarındaki ekrandan derse katılması anlamına gelmektedir. Bu durum zamanla arkadaş ortamından uzaklaşarak yalnızlaşma sorununu da beraberinde getirmektedir. Geleneksel eğitimin temel unsurlarının yok olması sorunu bireylerin biyolojik ve psikolojik gelişimlerini de etkileyecektir. Böylelikle bedensel, sosyal, bilişsel ve duygusal gelişim imkânları olarak kazanılmış tarihsel eğitim pratikleri ortadan kalkmış olacaktır. Dolayısıyla insan olmak bakımından başat rol oynayan geleneksel eğitimin devamlılığı önem arz etmektedir.

Bununla birlikte Antikçağdan günümüze kadar uzanan diyalog yönteminin uzaktan eğitimle birlikte değişmeye başladığı dikkat çekmektedir. Çünkü “[...] teknolojiye dayalı ortamlar yüz yüze eğitim ortamlarının aksine etkileşimler yoluyla sosyal bir bağ kurma olanağı sunmayabilir.”³⁸ Geleneksel, yüz yüze ders ortamında diyalog yoluyla ortaya çıkan etkileşim imkânı sanal sınıflarda ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla uzaktan eğitimle birlikte diyalog atmosferi değişmeye yüz tutarak, diyalogun yerini öğretmenin/hocanın aktif olduğu monolog tarzı almaktadır. Bunun tabii bir sonucu olarak bilgilerin/fikirlerin birlikte üretilme imkânının zayıfladığı ve hatta yok olmaya başladığı dikkat çekmektedir. Aynı zamanda çevrimiçi eğitimde etkileşim kopukluğundan dolayı öğrencilerin derse katılımlarında motivasyon düşüklüğü ve isteksizlik baş göstermektedir. Netice itibarıyla derslerin verimliliğinin ciddi anlamda düşmesi kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla etkileşimin azalmasının eğitim süreçlerinde ciddi anlamda nitelik sorununu da beraberinde getireceğinin gözden kaçmaması gerekmektedir. Çünkü diyalogun yerini monolog almış olacaktır.

Diğer taraftan söz konusu sorunlar teknolojiye yönelik tutumumuzu ve teknoloji felsefesi disiplini akıllara getirmektedir. Bu noktada “Teknolojinin hayatımızı bu denli değiştirmesinin doğru olup olmadığı” sorusu gelmektedir. Çünkü Başak Ağın’ın da ifade ettiği gibi “insanın teknolojiyle olan ilişkisi gittikçe giriftleş[ip]”³⁹ karmaşıklaşmıştır. Söz konusu sorunsala istinaden Marc Augé teknolojinin zannedildiği gibi insanlığa fayda getirmekten ziyade insanlığı zarara uğrattığını şöyle ifade etmektedir: “Bugün her birimizin üzerine kapanan dünya, toplumlardan daha hızlı ilerleyen teknolojinin dünyası. Bu teknoloji dünyasının bize dayattığı araçları kullanmak adına adeta kendimizi tüketiyoruz.”⁴⁰ Öyle ki teknoloji vasıtasıyla ortaya çıkan uzaktan eğitim uygulamalarında öğrencilerin bilişsel ve sosyal gelişimlerinin tartışmalı bir hale geldiğini iddia edebiliriz. Aynı zamanda teknolojinin sunduğu bütün imkânları gelişmişlik seviyesi olarak görerek, geleneksel eğitimin değerlerini bir kenara bırakmak, doğru bir tutum olmayacaktır. Günümüzde ileri teknolojilerden

³⁷ Armağan Öztürk, “Bugüne Ağıt Nosyonu veya Yeni Zamanlarda Siyasal-Sosyal Kuram Üzerine Bir Tartışma” *Postyapısalcılık* içinde, ed. Armağan Öztürk (Çanakkale: Paradigma Akademi, 2022), 247.

³⁸ Öztürk ve Kert, “Bir Çevrimiçi Öğrenme Ortamının, Yetişkinlerin Çevrimiçi Öz-Yeterlik Algısı ve Akademik Başarılarına Etkisi,” 41.

³⁹ Ağın, *Posthümanizm*, 16.

⁴⁰ Marc Augé, *Dünyaların Geleceği*, çev. Yasemin Özden Charles. (İstanbul: Eksik Parça Yayınları, 2017), 15.

yararlanarak çevrimiçi eğitim, sanal sınıf, akıllı tahta, bilgisayar sunumu vb. imkânlardan yararlanılmaktadır. Ancak geleneksel eğitimin mekânları ile yöntem ve araçlarını bırakarak tamamen yeni teknolojiye geçiş yapmadan önce sonuçlarını iyi düşünmek elzem görünmektedir.

Sonuç Yerine

Felsefi bağlamda geleneksel eğitim ile çevrimiçi eğitim anlayışlarını analiz etmeye çalıştığımız araştırmamızın sonuna doğru yaklaşırken elde ettiğimiz bulguları somutlaştırmaya çalışalım. Uzaktan/çevrimiçi eğitimin sağlayacağı pratik kolaylıkların yanında yol açtığı ve açması kuvvetle muhtemel olan sorunlar söz konusudur. İlk etapta bilgisayar karşısında oturma yaratacağı hareketsizlik ile sürekli ekrana bakmanın yaratacağı sorunlar akla gelebilmektedir. Lakin sorunlar bunlarla sınırlı olmayıp daha ziyade insani boyutta karşımıza çıkmaktadır. İnsani anlamda ortaya çıkan ve çıkabilecek sorunları, başta yaptığımız eğitim tanımı bağlamında değerlendirdiğimizde, şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

Araştırmamız çerçevesinden eğitimin insanlığın tarihsel olarak oluşturduğu ruhu temsil ettiği anlaşılmaktadır. Buna göre geleneksel yüz yüze eğitimdeki temel unsurlar insanlığın çok eski dönemlerden beri verdiği emek ve deneyimler ile ortaya çıkmıştır. Yeni kuşaklara aktarılan eğitim mirası, insana hayatta kalabilmesi için gerekli temel donanımlar ile diğer insanlarla birlikte yaşayabileceği ahlaki normları ihtiva etmektedir. Dolayısıyla geleneksel eğitim anlayışı, XVIII. yüzyıl Avrupa Entelektüellerinin “Bildung” olarak ifade ettikleri ruhu/tini içinde barındırmaktadır. Diğer bir ifadeyle tarihsel olarak oluşmuş eğitim anlayışı, temel insani değerleri ve insan olmak karakteristiğini temsil etmektedir. Nasıl ki kılık kıyafet, barınma, beslenme, konuşma vs. gibi hayatın birçok alanında tarihsel kültürün emeğini/mirasını devam ettiriyoruz. Buna göre temel insani değerlerin kazanılmasının yolu da eğitimden geçmektedir. Şu hâlde yüz yüze eğitimin çevrimiçi eğitime dönüşmesi ile birlikte öğrencilerin yalnızlaşp, atomize ve izole olmaları sorunu ile karşı karşıya kalmaları yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle son üç yıl içinde bu sorunun birçok örneği ile karşılaşmıştır. Çünkü eğitimin kadim bağları koparıldığında öğrenciler/kişiler de asli eğitim mecrasından koparılmış olacaktırlar. Sosyal, ahlaki ve insani gelişim sağlayan okul, okul bahçesi, sınıf vb. mekânların/ortamların yok oluşu söz konusu sorunları da beraberinde getirecektir. Bu durumda bireyler duygusal, bilişsel ve sosyal olarak ciddi anlamda zorlanacaklardır. Dolayısıyla geleneksel eğitimin radikal bir biçimde değişmesinin yaratacağı temel insani sorunların göz önünde tutulması gerekmektedir. Aksi takdirde eğitimin insan olma sürecinden ayrılarak farklı bir yere doğru evrilmesi kaçınılmaz olacaktır.

Mekân faktörünün yanında diğer önemli bir hususun derslerin işleniş ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Çevrimiçi eğitimde derse katılmayanları düşünerek yapılan ders kayıtlar, ilk başta büyük bir avantaj olarak görülebilmektedir. Ancak bu kolaylık rehavete neden olabilmektedir ve sorun aslında bununla da sınırlı kalmamaktadır. Sokrates’in öncülüğünde ortaya çıkan diyalog yöntemi öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci etkileşiminin temelini oluşturmaktadır. Yüz yüze eğitimdeki söz konusu diyalog süreci, birlikte konuşma, tartışma, üretme vb. süreçleri içinde barındıran bir sinerjidir. Lakin uzaktan icra edilen çevrimiçi eğitimde söz birliktelik ruhunu ifade eden sinerjiyi yakalamak mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla geleneksel eğitimin ders mekânının yanında ders içi ve dışı etkileşimi önemli/vazgeçilmez kılan diyalogu temsil etmektedir. Bu temel unsurlar insani bağlamda duygusal, bilişsel, sosyal ve ahlaki anlamdaki gelişim olanaklarını mümkün kılmaktadır. Fakat yüz yüze eğitimdeki diyalog anlayışının yerini çevrimiçi eğitimde yalnızca öğretmenin an-

lattığı monolog tarzı alabilmektedir. Geleneksel eğitimin söz konusu yapısının radikal bir biçimde değişmesi ve sanal sınıf uygulamalarına geçilmesi insani ve ahlaki gelişim imkânlarını da olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmaz olacaktır. Benzer biçimde geleneksel eğitimdeki ders araçlarının ortadan kalkması insanlığın eski çağlardan beri onlarla kurduğu duygu bağlarının da ortadan kalkmasına neden olacaktır. İnsani gelişim için oldukça değerli olan unsurları kaldırarak, teknolojiye dayalı uygulamalara geçmenin yaratacağı sorunları söz konusudur. Dolayısıyla eğitimin asırlardan beri oluşmuş asıl mecrası değiştirilmeden önce insanlığın geleneksel mirasının göz önünde tutulması gerekmektedir.

Görebildiğimiz kadarıyla uzaktan eğitim olan çevrimiçi uygulama ile ilgili yaygın olarak bilinen sorunların ötesinde insani anlamda daha derin sorunların olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre söz konusu sorunların göz ardı edilmemesi önem arz etmektedir. Bedensel, duygusal, bilişsel ve sosyal anlamda ortaya çıkma ihtimali yüksek olan insani sorunların önlenmesi bakımından çevrimiçi eğitimin yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle çevrimiçi eğitimin yalnızca sağlayacağı pratik faydaları hesaplayarak sözü geçen sorunların ortaya çıkmasına göz yummak insani anlamda telafisi pek mümkün olmayacak sorunlara neden olabilecektir. Aynı zamanda teknolojinin sağlayacağı bütün imkânların eğitimde uygulamaya çalışmanın yaratacağı zorlukların olabileceğini ifade etmemiz gerekmektedir. Çünkü teknolojik uygulamalar pratik kolaylıklar sağlamakla birlikte insani ilişkilerin zayıflaması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte çevrimiçi eğitimin nicelik bakımından sağlayacağı imkânlar düşünülürken nitelik bakımından yol açacağı gerilemenin/düşüşün de hesaplanması gerekmektedir. Diğer taraftan uzaktan çevrimiçi eğitimin yalnızca olağanüstü durumlarda başvurulacak bir alternatif olarak görülmesi yerinde bir tutum olacaktır. Ancak şartların oluşması ile yüz yüze eğitime geçilmesi öğrencilerin bireysel ve sosyal durumu açısından elzem görünmektedir. Bunun dışındaki, yalnızca kolaylığı düşünülerek planlanan uygulamaların yol açacağı sorunları yadsımak doğru bir tutum olmayacaktır.

Kaynakça

- .. *Türkçe Sözlük 1, A-J*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.
- Ada, Sefer. *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.
- Ağın, Başak. *Posthümanizm*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020.
- Andersen, Lene Rachel. "Was ist Bildung?" in *Building Inclusive Lifelong Learning Systems by Developing a European Understanding of Bildung for the Next Generations (BILDUNG)*, 2021, Erişim 25 Temmuz 2023. <https://eaea.org/wp-content/uploads/2021/02/Bildung-German.pdf>
- Augé, Marc. *Dünyalıkların Geleceği*. Çeviren: Yasemin Özden Charles, İstanbul: Eksik Parça Yayınları, 2017.
- Bağdatlı Çam, Fatma. "Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri," *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/2, (2016): 629-643. Erişim 29 Temmuz 2023. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/224487>
- Cevizci, Ahmet. *Etik Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Erasmus, Desiderius. *Barışın Şikâyeti*. Çeviren: Celal Yeşilçayır, İstanbul: Dedalus Yayınları, 2018.
- Güçlü, Abbas. "Harvard'dan Eğitime ve Geleceğe Bakış!," *Milliyet* 18.12.2022, Erişim 16 Haziran 2023. <https://www.egitimajansi.com/haber/harvarddan-egitime-ve-gelecege-bakis-haberi-60433h.html>
- Hediyetullah, Aydeniz. "İoanna Kuçuradi ile Röportaj: Dijitalleşme, İnsan Haysiyeti, Bilgi ve Etik," *TRT Akademi Dergisi* 6/12, (2021): 564-569. Erişim 22 Temmuz 2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta/issue/62598/945246>
- İşıklı, Şevki ve Neslihan Köşger. "Dijital Felsefe; Çevrimiçi Felsefe, Hesaplamalı Felsefe, İnternet Felsefesi: İnternet Felsefe Siteleri ve YouTube Felsefe Kanallarının Karşılaştırılması," *Uluslararası Felsefi Boyutlarıyla Teknoloji ve İletişim Sempozyumu Bildiri Metni*, 14-15 Ocak, Marmara Üniversitesi İstanbul (2023): 21-43. Erişim 22 Temmuz 2023. https://www.researchgate.net/publication/369480084_Dijital_Felsefe_Cevrimi-ci_Felsefe_Hesaplamali_Felsefe_Internet_Felsefesi_Internet_Felsefe_Siteleri_ve_YouTube_Felsefe_Kanallarinin_Karsilastirilmesi
- Kant, Immanuel. *Über Pädagogik*. Königsberg: Friedrich Nicolovius, 1803. Erişim 7 Haziran 2023. https://www.deutschestextarchiv.de/book/view/kant_paedagogik_1803?p=1
- Kantarıcı, Zeynep. "Sokrates ve Eğitim Felsefesi," *Mavi Atlas* 1, (2013): 78-90. Erişim 29 Temmuz 2023, Erişim 22 Mayıs 2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumusmaviatlas/issue/7496/98772>
- Karabağ, Nurgül. "Hegel ve Nietzsche'de İnsan ve Eğitim İlişkisi." Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi, 2022.
- Koselleck, Reinhart. *Kavramlar Tarihi*. Çeviren: Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Özgül, Oktay. "Sümer Sosyal Hayatında Eğitimin Yeri ve Önemi," *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/2, (2011): 401-414. Erişim 29 Temmuz 2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erzisosbil/issue/6034/80865>
- Öztürk, Armağan. "Bugüne Ağıt Nosyonu veya Yeni Zamanlarda Siyasal-Sosyal Kuram Üzerine Bir Tartışma," *Postyapısalcılık* içinde, Editör: Armağan Öztürk, 233-282. Çanakkale: Paradigma Akademi, 2022.
- Öztürk, Pınar ve Serhat Bahadır Kert. "Bir Çevrimiçi Öğrenme Ortamının, Yetişkinlerin Çevrimiçi Özyeterlik Algısı ve Akademik Başarılarına Etkisi," *Acta Infologica* 1/1, (2017): 39-54. Erişim 21 Temmuz 2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/acin/issue/28069/301656>
- Polat, Hüseyin ve Ali Ünişen. "Okulun Mekânsal Anlamı: Pedo-Mimari," *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/2, (2014): 65-84. Erişim 11 Temmuz 2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erzisosbil/issue/6041/8093>
- Sarı, Yunus Emre. "Uzaktan Eğitimde Etkili İletişim ve İletişimsel Engeller: Sözlü ve Sözsüz İletişim," *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik* 9/2, (2021): 659-671. Erişim 16 Temmuz 2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/diyalog/issue/65971/1030779>
- Scheler, Max. *İnsanın Kosmostaki Yeri*. Çeviren: Harun Tepe, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2020.
- Yeşilçayır, Celal. "Farabî'nin Eğitim Felsefesi Bağlamında Din ve Felsefeyi Konumlandırışı," *Kilikya Felsefe Dergisi* 1, (2021): 52-64. Erişim 20 Temmuz 2023. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1733019>